

**ІНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ
СУСІДСТВА ЩОДО СХІДНИХ СУСІДІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
В ПЕРІОД З 2004 ПО 2009 РОКИ**

У статті розглядається зовнішньополітична стратегія Європейського Союзу після його найбільшого розширення в 2004 році, – Європейська політика сусідства, зокрема її східноєвропейський вимір.

Автор аналізує процес ухвалення концептуальних засад політики ЄС щодо сусідніх країн, зміст та формат ЄПС. Окремо в статті висвітлюються пріоритетні напрямки співробітництва зі східними сусідами Союзу, Плани дій та результати реалізації визначених завдань в країнах регіону в період з 2004 по 2009 роки.

Ключові слова: *Європейська політика сусідства, східна політика ЄС, стратегічне партнерство, європейська інтеграція, розширення Європейського Союзу, План дій.*

The article analyzes the process of coordination of the institutional bases of the EU policy towards the neighbouring countries after its largest expansion in 2004 - the European Neighbourhood Policy, particularly on its Eastern European dimension.

Author also analyzes the conceptual principles of EU policy towards neighbouring countries, the content and format of the ENP. Separately, article highlights the priority areas of cooperation with the Eastern neighbours of the Union, Action Plans and the results of defined tasks in the countries between 2004 and 2009.

¹ Здобувач кафедри міжнародних відносин Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

***Keywords:** European Neighbourhood Policy, the EU Eastern policy, strategic partnership, European integration, enlargement of the European Union, Action Plan.*

В статье рассматривается внешнеполитическая стратегия Европейского Союза после его наибольшего расширения в 2004 году, - Европейская политика соседства, в частности ее восточноевропейское измерение.

Автор анализирует процесс принятия концептуальных основ политики ЕС в отношении соседних стран, содержание и формат ЕПС. Отдельно в статье освещаются приоритетные направления сотрудничества с восточными соседями Союза, Планы действий и результаты реализации определенных задач в странах региона в период с 2004 по 2009 годы.

***Ключевые слова:** Европейская политика соседства, восточная политика ЕС, стратегическое партнерство, европейская интеграция, расширение Европейского Союза, План действий.*

Із вступом у 2004 р. низки посткомуністичних держав Центрально-Східної Європи у Європейський Союз, його кордони просунулися на схід.

Сусідство з пострадянськими державами, які, з одного боку, вирізнялися сильною турбулентністю внутрішньополітичного устрою (Революції в Грузії та Україні), з іншого намаганням реконструювати радянську авторитарну модель правління, що вирізнялася сильним рівнем корупції та олігархічно-клановою моделлю економіки (Росія, Білорусія, Казахстан).

Тобто разом із можливостями, до яких можна зарахувати людський, сировинний та економічний потенціали цих країн, нове сусідство принесло ЄС нові виклики політичного та безпекового характеру.

Для більшості країн Центрально-Східної Європи, що інтегрувалися до Європейського Союзу в 2004 та 2007 роках, шлях євроатлантичної інтеграції став пріоритетним із самого початку існування цих держав, як незалежних і

суверенних суб'єктів міжнародного права. Причому в більшості з них відбувалися одночасні процеси інтеграції із НАТО і Європейським Союзом. Винятком тут становлять Польща, Чехія та Угорщина, які вступили в НАТО ще в 1999 році, тобто на 5 років раніше вступу до ЄС. Таким чином можна сказати, що безпековий простір Заходу розвивався в країнах колишнього соціалістичного табору паралельно або навіть наввипередки економічному.

Сьогодні частина відомих експертів, серед них, Джон Дж. Міршеймер [1], Роберт Легволд, Майкл Мандельбаум, Стівен М. Уолт [2] та інші, вважають, що інтеграція країн Центрально-Східної Європи в НАТО і Європейський союз була "експансією Заходу на Схід", що в свою чергу порушило основні правила геополітики, спровокувавши нинішній конфлікт між Росією і Україною.

Натомість колишній заступник помічника держсекретаря США з європейських справ у 1997-2000 роках, який зіграв важливу роль у розширенні НАТО на колишніх членів Східного блоку і виступав в якості провідного дизайнера політики у відносинах між США і Європою, Рональд Асмус у своїй книзі "Відкриваючи двері НАТО" [3], зазначає, що на початку 90-х років представники американської політичної еліти ставилися до інтеграції колишніх членів соціалістичного блоку в НАТО дуже скептично, тільки 6 із 100 сенаторів були за прийняття Польщі до НАТО. Змінити такий стан справ змогла ніхто інший, як державний секретар в адміністрації президента Білла Клінтона - Мадлен Олбрайт, не без допомоги відомого геополітика та колишнього Радника з національної безпеки Президента США в 1977 – 1981 роках Джиммі Картера, - Збігнева Бжезинського та роботи самого Польського уряду над реформуванням своєї країни та оборони.

Ці та інші факти доводять, що країнам Центрально-Східної Європи довелося пройти нелегкий шлях реформування економіки та оборонного сектору своїх країн задля реалізації Копенгагенських критеріїв і стандартів НАТО.

Після відчутних успіхів ринкових і демократичних реформ в країнах Центрально-Східної Європи, внаслідок розширення у 2004 році, Європа зіткнулася із новими проблемами у новому сусідстві. Після Трояндової Революції в Грузії у 2003 році та Помаранчевої в Україні у 2004 році і з приходом до влади про-демократичних президентів Михаїла Саакашвілі та Віктора Ющенка, на Заході панувала думка, що ці країни також стануть на шлях демократичних і ринкових реформ. Однак цього не відбулося у достатній мірі в жодній з країн Східного сусідства ЄС із-за ряду причин, зокрема в значній мірі через небажання сформованої еліти відмовитися від корупції та впроваджувати ринкові реформи в економіці.

Метою даного дослідження є аналіз політики ЄС по відношенню до нових сусідів в перші роки розширення кордону на схід, вивчення причин створення програми Східного партнерства та підкреслити важливість східного напрямку політики ЄС.

Зміни, що відбуваються в Східній Європі і на Південному Кавказі, особливо в останні роки: провал ідеї «помаранчевої революції», негативні зміни в політичній системі Білорусі, Придністровський конфлікт на території Молдови та повернення до нео-імперської політики Російської Федерації щодо колишніх республік СРСР (п'ятиденна війна між Росією з Грузією в серпні 2008 року та Україною 2014-2015 роках), вимагають від Європейського Союзу переоцінки та трансформації своєї політики щодо східних сусідів. Недооцінка російського фактору у формуванні двосторонніх відносин ЄС із його східними сусідами привела до найбільшої конфронтації між Росією і Заходом з часів Карибської кризи 1962 року.

Європейська політика сусідства як інструмент зовнішньої політики ЄС.

Рівень політики ЄС щодо країн Східної Європи поступово еволюціонував від 90-х років минулого століття. На початку ці країни не інтерпретувалися як сусіди Європейського Союзу, а сприймалися через

призму пострадянського простору, де провідну роль відігравала Росія.[4, с. 27]

Першим етапом формування інструментарію зовнішньої політики ЄС щодо країн Східної Європи були Договори про партнерство і співпрацю, які було підписано із усіма країнами колишнього СРСР (крім Білорусії і країн Прибалтики). Вони набрали чинності під кінець 90-х років і окреслювали засади економічної та політичної співпраці і заклали основи наближення цих країн до стандартів ЄС, хоча це зближення було більш декларативною ініціативою аніж зобов'язуючою умовою. Саме ці договори, як відзначають науковці польського Осередку Східних студій, дотепер є базовими у відносинах між ЄС та країнами Східного сусідства.[5, с.11]

Поряд з цим, слід відзначити, що ще перед розширенням у 2004 році в країнах ЄС розпочалася активна дискусія щодо майбутньої політики сусідства. Зокрема, в квітні 2002 року, Данія і Велика Британія сформулювали свою першу пропозицію під назвою «Нова Ініціатива Сусідства», в якій висловились за набуття статусу «спеціальних сусідів», державам, що розташовані на східному кордоні майбутнього розширеного ЄС, а саме Білорусії, Україні і Молдові. Проте, ця ідея була відкинута через протидію Франції та Іспанії, які побоювались маргіналізації середземноморського виміру сусідства.

Безпосереднім імпульсом для початку роботи над новою формою співробітництва з країнами третьої групи став спільний лист Верховного представника з зовнішніх зв'язків та безпеки ЄС Хав'єра Солани та комісара із зовнішніх зв'язків Крісса Паттена датований вереснем 2002 року, який був адресований учасникам зустрічі міністрів закордонних справ. Два місяці по тому Рада Європейського Союзу визнала необхідність формально визначити відносини з цими країнами, підкресливши, що ці відносини повинні бути засновані на «спільних політичних і економічних цінностях».

Вперше концепція Європейської політики сусідства була представлена 11 березня 2003 року в Заяві Європейської комісії "Розширена Європа -

сусідство: нові рамки відносин з нашими східними та південними сусідами"[6]. У документі вказується, що співтовариство межує з чотирнадцятьма країнами: Росією, Україною, Молдовою, Білорусією та учасниками Барселонського процесу: Алжиром, Палестинською автономією, Єгиптом, Ізраїлем, Йорданією, Ліваном, Лівією, Марокко, Сирією і Тунісом. В 2004 році група цих країн-сусідів збільшилася після надання Туреччині статусу країни-кандидата на вступ до ЄС. До них ввійшли Вірменія, Азербайджан і Грузія. Таким чином, ЄПС був збільшеним і включав 17 країн з населенням в 400 мільйонів чоловік.[7, с. 23]

Це стало вирішальним чинником формування "спільної" східної політики Європейського Союзу на засадах політичної стабільності, під якою розуміється повага до територіальної цілісності індивідуальних партнерів. В світлі подій в Донецькій та Луганській областях України, де Росія, використовуючи широкий спектр інструментів, сконцентровує свої зусилля на відновлення колишнього впливу в регіоні, останнє набуває особливо важливого значення. Додатково цілями ЄС зазначено зміцнення стабільності функціонування незалежних урядів і політичного плюралізму, економічна стабілізація – а в її рамках збільшення рівня економічного розвитку і рівня життя, і також забезпечення безперебійних поставок енергоресурсів до країн ЄС. У випадку співпраці із системою Шенгенського договору це обмеження нелегальної міграції на територію ЄС та боротьба з міжнародною організованою злочинністю.[8, с.4]

Серед цілей авторів заяви ЄС можна виділити бажання розвинути лінії добробуту і приятельського сусідства – кола приятелів – з якими Унія мала б близькі, мирні та взаємовигідні стосунки. В Заяві також зазначено, що всім країнам належить полегшити участь в Спільному Внутрішньому Ринку через лібералізацію та промоцію вільного руху людей, товарів, послуг і капіталу.

Таким чином, на базі спільних цінностей, ЄС прагнула створити основу для більш тісної співпраці, що дозволяла б навіть участь в Європейському економічному просторі. Крім того, було запропоновано співробітництво в

рамках спільної зовнішньої та безпекової і оборонної політики Союзу. Однак, судячи зі змісту заяви, ЄПС аж ніяк не можна трактувати як запрошення для приєднання до організації. [9, с.219]

В липні 2003 року Європейська комісія опублікувала чергову заяву «Прокладання дороги для нового інструменту сусідства» [10], який був значною мірою присвячений питанням, пов'язаним з різними аспектами фінансування Європейської політики сусідства, в тому числі про призначення нового фінансового інструменту: Європейського інструменту сусідства та партнерства (анг. European Neighbourhood and Partnership Instrument – ENPI). Основою для формулювання цілей європейської політики сусідства ЄС стала Заява "Ширша Європа", яка була проголошена 12 травня 2004 року.[11]

Наступним кроком у формуванні засад східної політики став пакет політичних ініціатив, підготовлений Комісією у травні 2004 року, прийнятий Радою ЄС та Європейською Радою в червні 2004 року.[12] Документ стосується таких питань, як: політичний діалог та реформи, торгівля та заходи з підготовки партнерів до поступового отримання доступу до внутрішнього ринку ЄС, юстиції і внутрішніх справ, енергетики, транспорту, інформаційного суспільства, охорони навколишнього середовища, наукових досліджень та інновацій, соціальної політики та міжособистісних відносин.[13, с. 24]

Ця заява підтверджує той факт, що ціллю Європейської Політики Сусідства є надання можливості новим сусідам Союзу, участі у перевагах розширення, тобто в "зміцненні стабільності, безпеки і процвітання всіх зацікавлених сторін" [14].

Проведений нами аналіз вищеназваних документів свідчить, що Європейська політика сусідства покликана запобігти створенню нових ліній поділу між ЄС і сусідніми країнами та забезпечити їм можливість брати участь у різних ініціативах ЄС в рамках співробітництва в політичній, економічній і культурній сферах. Тому відносини ЄС з його сусідами повинні

ґрунтуватися на спільних цінностях, таких як верховенство права, належне управління, повага до прав людини (включаючи права меншин), заохочення добросусідських відносин і принципів ринкової економіки. Таким чином, можна стверджувати, що ЄС за допомогою ЄПС прагне розширити ті цінності, які є його основою на територію своїх сусідів.

До участі в ЄПС було також запрошено Росію як найбільшого сусіда ЄС. Однак Кремль відсторонився від участі в проекті, оскільки очікував на формування індивідуальних стосунків із Європейським Союзом в рамках стратегічного партнерства. [15, с. 53] Тому відносини ЄС з Росією проводяться окремо від ЄПС і базуються на так званих чотирьох спільних просторах (економічної свободи, безпеки та правосуддя; зовнішньої безпеки; наукових досліджень і освіти), прийнятих в 2003 році, [16] в рамках святкування 300-річчя з дня заснування Санкт-Петербурга.

З перспективи сьогодення, зважаючи на санкції Європейського Союзу щодо Російської Федерації по причині анексії Кримського півострову та підтримки Росією сепаратизму на Донбасі, можна стверджувати про повний крах політики «спільних просторів». Єдиною сферою в якій зберігається ефективне співробітництво є наука та освіта. Росія від березня 2014 року розглядається країнами ЄС не як партнер, а як загроза для їх безпеки та територіальної цілісності. Особливе занепокоєння дії Росії викликають в країнах Прибалтики (Латвія, Литва, Естонія) та Польщі, оскільки остання межує із обома конфліктуючими сторонами через Калінінградську область РФ.

Щодо інших сусідів то черговим кроком ЄПС була підготовка кожної з сусідніх країн національної доповіді, в якому Європейська комісія оцінювала політичну та економічну ситуацію в країні. Це дозволило визначити, в який момент і яким чином ЄС може розвивати співробітництво з відповідною країною. Ці звіти були основою для формування індивідуальних Планів дій і служили в якості основного інструменту в реалізації Європейської політики

сусідства. Вони були адаптовані до ситуації в кожній з сусідніх країн і визначали коло заходів, які повинні були проведені в окремих країнах.

Плани дій, це документи політичного характеру, які відображають зміст угод, що визначають відносини між Союзом і його сусідами, їх цілі і пріоритети. Ці відносини - як вказано - засновані на існуючих угодах про партнерство та співробітництво (у випадку східних сусідів) або угод про асоціацію (південні сусіди).[17, с. 71]. Хоча зміст планів дій, погоджувався індивідуально з кожною сусідньою країною, Європейська комісія вказує на ряд галузей спільної співпраці, які повинні регулюватися. Це означає, що кожен план дій включає в себе глави, що відповідають конкретним галузям співпраці, здебільшого це:

- Політичний діалог і реформи;
- Соціально-економічна співпраця та розвиток;
- Торгівля і внутрішній ринок;
- Співпраця в галузі правосуддя та внутрішніх справ;
- Галузеві питання, наприклад, транспорт, енергетика, навколишнє середовище, інформаційне суспільство, дослідження та інновації;
- Контакти, розвитку громадянського суспільства, суспільної охорони здоров'я та освіти.

Поряд з цим Європейська Комісія видає так звані проміжні звіти, в яких оцінює прогрес у сусідній країні та визначає області для подальших змін. Якщо прогрес у здійсненні узгоджених цілей буде значним, Комісія може внести відповідні зміни в плани дій або підготувати нову пропозицію для майбутнього діалогу. [18]

Перші оцінки імплементації Європейської Політики Сусідства були оголошені 4 грудня 2006 року . До них відносяться: загальна доповідь про оцінку прогресу в різних секторах, і звіти про прогрес в Україні, Молдові, Ізраїлі, Йорданії, Палестинській автономії, Тунісі та Марокко. Загалом в своїй оцінці Комісія наголошувала, що, хоча держави відрізняються з точки зору політичної, економічної, соціальної та культурної, в їх розвитку можна

побачити деякі загальні тенденції. Безсумнівно поліпшився політичний діалог та співпраця між ЄС та окремими партнерами (включаючи питання зовнішньої політики та Європейської політики безпеки та оборони). [19]

Крім того, Комісія вітала впровадження декількома партнерами реформи виборчої системи, судової системи та державного сектора. Особлива увага в документі приділяється діалогу ЄС зі своїми південними сусідами щодо прав людини. Прогрес у цих сферах був менший, і такі проблеми, як придушення свободи преси, залякування політичних в'язнів і неурядових організацій або жорстокого поводження в місцях позбавлення волі та інше повинні були бути вирішені. [20, с. 72]

Щодо країн Східної Європи то партнерство з Європейським Союзом, розглядалося ними через призму економічних аспектів відносин, зокрема, доступу до внутрішнього ринку Союзу і скасування візового режиму для громадян. Ці очікування були включені тільки в довгострокових планах ЄС. У цьому контексті, стає очевидною, асиметрія у відносинах між ЄС та сусідніми країнами, охопленими філософією ЄПС. ЄС присутній у двосторонніх відносинах з домінуючим становищем, як актор із нав'язливою формою співпраці, а не партнер, що пропонував можливість переговорів щодо основних умов, на яких повинно розвиватися співробітництво. Такий підхід був підданий критиці з боку країн-адресатів ЄПС і викликав неоднозначне ставлення щодо адаптації до цілей політики ЄС. Цьому сприяла відсутність чітко визначених "нагород" за проведення внутрішніх реформ в окремих сусідніх країн. Не було також зазначено будь-якої кінцевої мети такого реформування (наприклад, членства в організації відповідно до політики розширення). У випадку східних адресатів ЄПС слід звернути особливу увагу на суб'єктивні фактори, які заважають сусіднім державам застосовувати стандарти ЄС. Щодо економічних вигод, які виходять з привілейованої форми співпраці з ЄС то вони часто керуються волею приєднання до структур ЄС (в найближчому або віддаленому майбутньому). Тому в залежності від внутрішньополітичної ситуації, політичні уподобання

правлячої еліти мають більший вплив на інтенсифікацію або ослаблення відносин з ЄС, ніж формальні зобов'язання держави відповідно до актів Співтовариства. [21, с. 58]

24 жовтня 2006 Постановою Європейського парламенту і Ради ЄС № 1638/2006 було створено Європейський Інструмент Сусідства та Партнерства(далі ЄІСП). [22] ЄІСП став більш гнучким інструментом орієнтованим на стабільне зростання і адаптацію східних сусідів до політики та стандартів ЄС, відповідно до пріоритетів, узгоджених в планах дій. [23, с.329] На думку проф. Емерсона, основними елементами ЄІСП є: по-перше, політичний та людський вимір (демократія і права людини), по-друге, економічний аспект (економічна зона, інфраструктура та економічних зв'язків) та третій, - безпеки (правосуддя, внутрішні справи, зовнішня політика і безпека). [24, с. 9]

Трансформаційні процеси в країнах Східної Європи, як адресатів ЄПС

Особливе значення для точності аналізу наслідків ЄПС має визначення основних факторів, що впливають на ефективність її реалізації. Їх можна розділити на три основні групи:

- пов'язані з ЄС як предметом ЄПС,
- пов'язані з країнами Східної Європи, як суб'єктами політики,
- пов'язані з роллю Російської Федерації в регіоні.

Враховуючи наявні фактори слід розрізняти поняття "європейські сусіди" і "сусіди Європи". Саме ця різниця служить позитивним сигналом Східноєвропейським країнам щодо перспективи їх євроінтеграції. Однак, Росія розглядає обмежувальну дію Європейської політики сусідства у її нинішньому вигляді як доказ того, що в найближчі 20 років, подальше розширення ЄС на схід виключається і це дозволить відновити вплив на західних і південних територіях пострадянського простору. [25] Крім того, Європейська політика сусідства, на думку проф. Возняка, не створює досить сильну альтернативу перспективі членства в Європейському Союзі,

горезвісний "пряник" заставив пожертвувати багато чим залишаючи за собою нічого не зобов'язуючі заяви та декларації. [26, с.82-83]

Географічно, Білорусь, Україна та Молдова мають, як і Західні Балкани, сухопутний кордон з шістьма країнами ЄС. Набагато більш віддаленими є країни Південного Кавказу, з яких тільки одна країна - Грузія - примикає до ЄС через Чорне море, в той час як дві інших є сусідами останньої. З точки зору "наближення до ЄС", географія звичайно важлива, але вона лише частково визначає відстань, що відокремлює країни від Європейського Союзу. Ключовим моментом тут є "відстань" політична і економічна. При цьому важливим фактором, який визначає можливість розвитку в усіх цих вимірах є рівень стабільності.

Зближення з ЄС процес, який вимагає довгострокових дій. Тим часом, драматичні і непередбачувані кризи можуть миттєво зіпсувати багато років кропітких зусиль інтеграції. Прикладом цього можуть слугувати вибори президента України 2010 року, коли з мінімальною різницею переміг проросійський кандидат Віктор Янукович, що нівелювало багато кроків назустріч ЄС його попередника.

У Східній Європі існує велика різноманітність підходів до Європейського Союзу, як на рівні урядів, так і суспільств. У зв'язку з цим, ситуація в регіоні нічим не нагадує Центральну Європу на початку 90-х років - з його рішучістю щодо питання європейської інтеграції на всіх рівнях суспільства.

В 2010 році, стан всіх країн східного сусідства окрім Республіки Молдова (після виборів в 2009 році, вона стала більш про-європейською) залишається практично незмінним. Жоден з урядів Східної Європи в 2010 році не вів активну кампанію, щоб отримати перспективу членства. Такий стан можна пояснити відсутністю належного шансу на успіх такої діяльності.

Серед експертів і політиків, з 2010 року, домінує думка, що політичні системи в Східній Європі все частіше далекі від стандартів ЄС. Оцінка

ситуації в цьому вимірі, однак, вимагає відходу від сприйняття політичних змін тільки через призму рівня демократизації чи авторитаризму. У Східній Європі, ми маємо справу з різними системами, які мають різні історичні та культурні корені, що вимагає вироблення іншого погляду на зближення з ЄС.

Як зазначає проф. Катежина Певчинська-Наленч в 2011 році, «східні сусіди ЄС з точки зору політичних режимів не рухаються напрямку ближче до Союзу - але це було б спрощенням сказати, що систематично віддаляються від нього». [27, с.21-22] У Східній Європі, є дві країни, що дуже різняться одна від одної: Азербайджан і Білорусія, які, з точки зору управління далекі від стандартів ЄС. Тим не менш, в першому випадку ця ситуація, здається, буде зберігатися, в той час як у другому можуть наступити зміни, важко тільки спрогнозувати в якому напрямку. В інших країнах, динаміка політичної системи характеризується чергуванням фаз демократизації. [28, с. 22]

Активація політики ЄС у регіоні може пояснюватися трансформацією внутрішньополітичної ситуації в Росії, і зміною характеру її впливу на сусідні країни. Тим не менш, конфлікти між Росією і Грузією 2008 року мали вирішальне значення для просування ініціативи Східного партнерства. Більшість держав-членів ЄС позбулися сумнівів щодо необхідності організації та посилення політики Союзу в пострадянському просторі. Конфлікт значно зміцнив позиції тих сил в співтоваристві, які виступали за створення Східного партнерства в якості структури, що могла б призупинити «негативні тенденції», що випливають із ідеологічних засад зовнішньої політики Росії.

Свідченням цього є те, що глави урядів держав-членів ЄС засудили "непропорційну відповідь Росії" і її визнання Абхазії і Південної Осетії. За даними Європейської ради, конфлікт мав прямий вплив на регіон, і необхідність заохочення регіонального співробітництва між східними сусідами ЄС в умовах, що змінилися стало очевидним. Європейська комісія

доручила розробити конкретні пропозиції щодо Східного партнерства до грудня 2008 року. [29]

У грудні 2008 року Європейська комісія представила Раді ЄС та Європейському парламенту доповідь під заголовком "Східне партнерство". [30] Цей документ містив конкретні пропозиції про форм та принципів багатостороннього співробітництва між ЄС та його партнерами зі Сходу. Ключовою тезою даного документу є потреба в більш активній участі співтовариства у випадку спільного сусідства з Росією, і, насамперед, необхідність спільних зусиль з підтримки та розвитку демократичних інститутів в країнах регіону. У той же час було відзначено, що Східне партнерство розвиватиметься паралельно з стратегічним партнерством Росія-ЄС.

Висновки

Проведений нами аналіз показує, що вже у перші роки реалізації європейської політики сусідства було створено основу і механізми для розширення стандартів та цінностей ЄС в країнах Східної Європи. Однак, незважаючи на це, ЄПС не набула великого політичного значення, не реалізувала відповідних амбіцій Європейського союзу і відповідно поставлених перед нею завдань. Можливий вплив цієї ініціативи в регіоні, видається, обмеженим через відсутність узгодженості між інтересами всіх сторін-інститутів ЄС (держав-членів і країн адресатів ЄПС). Нижчий, ніж очікувалося рівень трансформації регіону, показує недостатній вплив ЄС та його інструментів для стимулювання змін в цих країнах. Союз не став агентом змін в регіоні тій мірі, в якій прагнув. І в значній мірі цьому сприяла невизначеність із питанням перспективи членства в Союзі для «європейських сусідів».

На відміну від цього, ситуація в східному сусідстві з моменту запуску ЄПС в 2004 році стала далекою від очікувань. Що стосується основних завдань політики ЄС, а саме: стабільності та регіональної безпеки, демократії та трансформації ринкової економіки та інтеграції з ЄС, ситуація в останні

роки в різних країнах регіону істотно не змінилася, а в деяких випадках спостерігається регрес. Аналіз різних критеріїв і показників для вивчення змін в цих областях з 2004 року показує, що більш активна участь ЄС та його інструментів бюрократичної експансії не приводить до значною мірою до реальних поліпшень в регіоні.

Проте, на нашу думку, причина низької ефективності в ЄПС полягає не тільки в безпорадності зовнішньої політики самого ЄС чи частих змін в урядах сусідніх країн, які коливаються між Сходом і Заходом, а в діях правлячих еліт країн регіону які були далекими від побудови мосту між Заходом і Сходом. Зосередившись на своїх власних чи корпоративних інтересах, питання зовнішньополітичного напрямку в цих країнах залишалося відкритим, або використовувалося задля збільшення електорату різних політичних сил.

Анексія Криму Російською Федерацією, триваючий військовий конфлікт на Донбасі, стали найбільшою проблемою для безпеки Європи після закінчення холодної війни. Вони висвітлили прорахунки політики ЄС щодо пострадянських країн, які вимагали особливої уваги в рамках реалізації Європейської політики сусідства. Революції в Грузії в 2003 році і України в 2004 році, ще на початку III тисячоліття показали готовність цих країн до демократичних та економічних реформ і більшої інтеграції з ЄС, аніж інших адресатів ЄПС в тому числі із Східної Європи.

Список використаних джерел:

1. J. Mearsheimer, Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.foreignaffairs.com/articles/141769/john-j-mearsheimer/why-the-ukraine-crisis-is-the-west-fault> .

2. Who Is at Fault in Ukraine? Foreign Affairs, Brain Trust Weighs In.
[Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www.foreignaffairs.com/articles/142345/who-is-at-fault-in-ukraine>
3. Ronald D. Asmus, Opening NATO's Door, How the Alliance Remade Itself for a New Era, Council on Foreign Relations, Columbia University Press, 2002 – 372 с.
4. K. Pełczyńska-Nałęcz, Integracja czy imitacja? UE wobec wschodnich sąsiadów, Prace 36, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2011, s. 27.
5. R. Sadowski, Partnerstwo w czasach kryzysu. Wyzwania dla integracji europejskiej państw Europy Wschodniej, Punkt Widzenia 36, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2013, s. 11.
6. Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Brussels, 11.3.2003, COM(2003) 104 final. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf
7. T. Kapuśniak, Wymiar Wschodni Europejskiej Polityki Sąsiedztwa Unii Europejskiej. Inkluzja bez członkostwa?, Centrum Europejskie Natolin, Warszawa 2010, s.23.
8. B. Piskorska, Wartości czy interesy? Europejska Polityka Sąsiedztwa jako test na efektywność normatywnej siły Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych, Analiza Natolińska 11(70) 2013, Centrum Europejskie Natolin, Warszawa 2013, s.4.
9. K. Dośpiał-Borysiak, T. Kapuśniak, Wschodni wymiar w polityce Unii Europejskiej, „Studia Europejskie” 2008, nr 4, s. 219.
10. Paving the way for a New Neighbourhood Instrument, Communication from the Commission, 1 July 2003, COM(2003) 393 final. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf.

11. Communication from the Commission: European Neighbourhood Policy – Strategy Paper, COM (2004) 373 final, Brussels, 12 May 2004.
12. European Neighbourhood Policy – Strategy Paper, Communication from the Commission, 12 May 2004, Brussels, 12.5.2004, COM(2004) 373 final. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004DC0373&from=EN>.
13. T. Kapuśniak, Wymiar ...op.cit, s.24.
14. European Neighbourhood Policy – Strategy Paper, Communication...op.cit.
15. P. Marcinkowska, Wschodni wymiar Europejskiej Polityki Sąsiedztwa a budowanie pozycji UE w regionie [w:] Unia Europejska jako aktor na scenie globalnej. Razem czy osobno?, red. B. Góralczyk, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014, s.53
16. EU relations with Russia, European Union External Action. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eeas.europa.eu/russia/>, (dostęp 02.02.2014).
17. J. Maliszewska-Nienartowicz, Europejska...op.cit, s.71.
18. European Neighbourhood Policy (ENP). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/enp/index_en.htm
19. SEC (2006) 1504/2, Bruksela, 4 grudnia 2006 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/sec06_1504-2_en.pdf.
20. J. Maliszewska-Nienartowicz, Europejska...op.cit, s.72.
21. P. Marcinkowska, Wschodni wymiar Europejskiej Polityki Sąsiedztwa..., op.cit, s. 58.
22. Regulation № 1638/2006 of the European Parliament and of the Council, 24 October 2006 laying down general provisions establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A32006R1638&from=EN>
23. A. Dumała, Stosunki Ukrainy z Unią Europejską, [w:] Ukraina w stosunkach międzynarodowych, M. Pietraś, T. Kapuśniak (red.), Lublin 2007, s. 329.

- 24.M. Emerson, European Neighbourhood Policy: Strategy or Placebo?, CEPS Working Document, No. 215/November 2004, s. 9.
- 25.A. Zagorsky, Common European Neighbourhood and the Post-Soviet Space, [w:] Partnership with Russia in Europe: Economic and Regional Topics for a Strategic Partnership, Berlin 2007.
- 26.B. Woźniak, Europejska Polityka Sąsiedztwa: "udawane rozszerzenie" czy niedoceniany instrument?, Sprawy Międzynarodowe, 2007 Nr.3, s. 82-83.
- 27.K. Pełczyńska-Nałęcz, Integracja czy imitacja? UE wobec wschodnich sąsiadów, Prace OSW, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia 2011 Nr. 36, s.21-22.
- 28.Ibid., s. 22.
- 29.Extraordinary European Council, Brussels, 01.09.2008. Presidency Conclusions, Brussels, 06.10.2008, 12594/2/08. Rev 2, Concil 3.
- 30.Communication from the Commission to the European Parliament and the Council «Eastern Partnership». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/eastern/docs/com08_823_en.pdf